Gintautas ZABIELA

Exploration of Lokėnėliai Hill-fort

In 1998-1999 LIH explored the area of 496 m$^2$ in Lokėnėliai Hill-fort (Jonava district). Having made the section of the slope, no habitation zone was found. Having explored the remains of 15 m wide and 3 m high rampart, it was established that in the second half of the 1$^{st}$ century BC there were short-term Brushed Pottery culture settlements located, and during the first half of the 2$^{nd}$ century the rampart was made of clay, stone and logs in three times.

Gintautas ZABIELA

## ŠEIMYNIŠKĖLIŲ PILIAKALNIO ARCHEOLOGINIŲ KASINĖJIMŲ DEŠIMTMETIS

1999 m. buvo dešimtasis nepertraukiamų Šeimyniškėlių piliakalnio (Anykščių r., Anykščių sen.) archeologinių tyrinėjimų sezonas. LII jį pradėjo tyrinėti 1990 m. ir šiuo metu tai yra ilgiausiai tyrinėjamas Lietuvos piliakalnis. Iki šiol buvo paskelbti tik preliminariniai kasinėjimų duomenys (žr. *ATL 1990 ir 1991 metais*, V., 1992, t. 1, p. 57–60; *ATL 1992 ir 1993 metais*, V., 1994, p. 90–94; *ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 73–76; *ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 115–119). Toliau šiame straipsnelyje trumpai apibendrinami dešimtmečio tyrinėjimų rezultatai.

Šeimyniškėlių piliakalnio tyrinėjimai sutapo su nepriklausomos Lietuvos archeologijos raida, tad juose atsispindi ir visi šios archeologijos laimėjimai bei trūkumai. Apie juos galima kalbėti trimis lygiais: piliakalnio, archeologijos paminklų komplekso bei visos Lietuvos.

Paties Šeimyniškėlių piliakalnio tyrinėjimai yra svarbiausias, bet kartu ir siauriausias dabartinių archeologinių tyrinėjimų aspektas. Medžiagine prasme jie yra pakankamai kuklūs. Iš 1 470 m$^2$ ištirtojo bendro ploto (daugiau kaip trečdalio piliakalnio aikštelės) surinkta apie 170 individualių geležinių, žalvarinių, sidabrinių, akmeninių, kaulinių, molinių XIII–XV a. pradžios radinių bei kelios XIX a. II pusės – XX a. pr. varinės Rusijos kapeikos. Tarp radinių gausiausia geležinių arbaleto strėlių antgalių bei

žalvarinių skardelių ir žvangučių. Atskirai paminėtinos 3 sidabrinės lietuviškos monetos, numizmato E. Ivanausko skiriamos seniausiosioms Jogailos kaldintoms monetoms. Suregistruota apie 1 500 keramikos šukių, surinkti keli šimtai gyvulių, paukščių kaulų, nedidelis kiekis žuvų žvynų, kelios titnaginės nuoskalos. Šukės dažniausiai gana smulkios. Keramika gausiai ornamentuota. Dažniau pasitaiko keturkampių štampukų ornamentas, rečiau rasta bangele puoštų šukių. Piliakalnio kultūrinis sluoksnis labai sužalotas maždaug 1920–1950 m. vykusio žemės dirbimo, apėmusio visą piliakalnį. Jis siekia 20–120 cm. Aikštelėje kultūrinis sluoksnis suardytas iki įžemio lygio, į papėdes nuo piliakalnio šlaitų nuarta iki 2 m storio žemių sluoksnis. Nesuardytos kultūrinio sluoksnio struktūros išliko tik įžemio lygyje. Čia aptikta apie 50 stulpaviečių, 3 krosnys, sudegusių ir sunykusių medinių gynybinių užtvarų (tvorų) liekanų. Stulpavietės daugiausia apie 20 cm skersmens, U formos, iki 60 cm gylio. Jos priklauso vidinėms gynybinių galerijų atramoms. Krosnys apie 1×1 m dydžio, buvusios kupolinės, su pakrosniais. Sudegusių iki 13 cm skersmens rąstelių liekanų aptikta PV piliakalnio aikštelės krašte prie šlaito, 60–100 cm gylyje. Greta jų buvo išlikę padrikų akmeninių grindinių, sudarytų iš perdegusių akmenų. Padarytas visas piliakalnio PV šlaito pjūvis (40 m ilgio ir 2 m pločio) parodė, kad jame nėra kultūrinio sluoksnio. Iškasami gyvulių kaulai tyrinėjami paleoosteologiškai (doc. L. Daugnora), padarytos 3 radiokarboninės datos (Geologijos institute Vilniuje).

Reikšmingesnių rezultatų pasiekta tyrinėjant Šeimyniškėlių piliakalnį kaip archeologijos paminklų kompleksą. 1990 m. buvo žinomas tik pats piliakalnis, vienas papilys, kažkur miške pasimetęs senkapis bei nelabai aiški senojo kelio vieta, o dabar čia turime 2 papilių bei papėdės gyvenvietės supamą piliakalnį su gana aiškia senojo kelio vieta, tiksliai lokalizuotu senkapiu. Šiek tiek duomenų surinkta ir apie platesnes piliakalnio apylinkes: galimą šventvietės, brastos per Šventąją vietas, landšafto pasikeitimus istoriniu laikotarpiu. Pirmajame papilyje tyrinėta pylimo vieta (52 $m^2$), antrajame – gynybinių įrenginių vietos (29,9 $m^2$), 110 $m^2$ ploto papėdės gyvenvietėje padaryti 2 senojo kelio vietos pjūviai (iš viso 40 $m^2$), senkapyje ištirtas 430,1 $m^2$ bendras plotas, kuriame rasti 27 XIV a. pab. – XVIII a. kapai. Nors dauguma šių tyrinėjimų atskleidė tik didžiulį aplinkos

nuniokojimą XX a., surinkta nemažai archeologiškai reikšmingos medžiagos. Remiantis visa tyrinėjimų metu surinkta medžiaga, pasidarė gerokai aiškesnė ir Anykščių miesto artimiausių apylinkių istorija.

Šeimyniškėlių piliakalnio tyrinėjimų reikšmę visos Lietuvos mastu bus galima nustatyti tik po tam tikro laiko tyrinėjimams pasibaigus. Tačiau kai ką jau galima pasakyti dabar. Jo tyrinėjimai tapo savotišku poligonu naujiems lauko tyrinėjimų metodams išbandyti. Nuo 1992 m. tyrinėjimuose naudojamas metalo detektorius, nuo 1996 m. visas gruntas (išskyrus velėną) tyrinėjimų metu persijojamas. Šie metodai po truputį įsigali ir kitur. 1996–1998 m. išbandytas dar vienas kontroversinis metodas – biolokacija. Nors jo pateikiami rezultatai nėra vienareikšmiai, jie skatina atkreipti dėmesį į anksčiau nefiksuotus dalykus. Labai gerų rezultatų davė istoriko T. Baranausko dalyvavimas archeologiniuose tyrinėjimuose. Jo darbai dabar leidžia gana tvirtai teigti, kad Šeimyniškėlių piliakalnyje stovėjusi Hipatijaus metraštyje 1251 m. minima Mindaugo pilis Varuta.

Dešimtmečio archeologinių tyrinėjimų laimėjimai galėjo būti žymiai didesni, jeigu ekspedicija metai po metų nesusidurtų su finansiniais sunkumais. Nors dalį darbų finansavo Anykščių savivaldybė (paskutiniųjų metų tyrinėjimus – visiškai), lėšų ypač trūksta specialiems iškastos medžiagos tyrimams. Kartu dešimtmečio įdirbis leidžia numatyti pagrindines ateities darbų gaires. Pagrindinė iš jų – paruošti piliakalnį medinės pilies, kaip turistinio objekto, statybai. Tam reikalingi išsamūs piliakalnio tyrimai. Dešimtmečio įdirbis leidžia tikėtis, kad tai bus padaryta su didele nauda mokslui.

Gintautas ZABIELA

Decade of archaeological excavation of Šeimyniškėliai Hill-fort

During the decade (1990-1999) LIH explored more than one third (1470 $m^2$) of the flat hilltop of Šeimyniškėliai (Anykščiai district) Hill-fort, one of the biggest Lithuanian hill-forts. Here the disturbed habitation zone dating from the beginning of the 13-15$^{th}$ century with all finds of this period was found. During this period around the hill-fort both fortified foot settlements, a foot settlement, an ancient road and old burials were explored. During the exploration of Šeimyniškėliai Hill-fort, for the first time in Lithuania a metal detector and ground sifting method were used and the biolocation method tested.

Gintautas ZABIELA

# ŠUKIONIŲ PILIAKALNIO TYRINĖJIMAI 1998 M.

1998 m. LII, vykdydamas KVAD nykstančių Lietuvos piliakalnių apsaugos ir tyrimų programą, tyrinėjo Šukionių (Kėdainių r., Truskavos sen.) piliakalnį. Iki tyrinėjimų tai buvo labai neaiškus archeologijos objektas. Pirmuosius duomenis apie Šukionių piliakalnį sutinkame XX a. 3-iajame dešimtmetyje VAK bylose. Ten nurodoma, kad jame buvo iškasama „žmonių kaulų, pinigų ir šiaip dalykėlių". 1969 m. piliakalnį žvalgė jungtinė LII ir MMT ekspedicija, aptiko tik jo liekanas su nestoru kultūriniu sluoksniu. 1975 ir 1982 m. piliakalnį žvalgė MMT. Pastaroji ekspedicija, vadovaujama A. Merkevičiaus, jį klaidingai lokalizavo (120 m į R nuo tikrojo piliakalnio), ir todėl vėliau buvo saugomas aukštesnis senojo karjero pakraštys, kuriame, iškasus 40 $m^2$ plotą, nieko nerasta. Tyrinėjimų metu plačiau pražvalgius aplinkinį mišką, rastas tikrasis Šukionių piliakalnis. Jis yra 1,25 km į PR nuo kelio Šukioniai–Šėta, 200 m į PR nuo pralaidos per Šukionių miško ŠV pakraštyje iškastą melioracijos kanalą, miško V krašte. Piliakalnis įrengtas pelkėje esančio ozo aukščiausioje R dalyje (64 m virš jūros lygio). Jis 35 m ilgio ir 25 m pločio ties pagrindu, ištisai iškasinėtas lapių urvų bei seno karjero vietos apardytu paviršiumi. ŠV jo dalis (apie 20 m skersmens plotas) yra visiškai nukasta. Kiek pailga PR–ŠV kryptimi ovalinė 11×10 m dydžio aikštelė apjuosta žiediniu pylimu, kuris yra kiek aukštesnis nuo ozo pusės (iš R ir V). Pylimo plotis ties pagrindu 5 m, aukštis 0,5 m. Piliakalnio šlaitų aukštis nuo pelkės – vos 2,5 m.

Siekiant išsiaiškinti piliakalnio chronologiją, skersai Š pylimo padarytas 10 m ilgio ir 1 m pločio (10 $m^2$) pjūvis. Po plonu pilko miškožemio sluoksniu, pylime, 10 cm gylyje, aptiktas rausvas perdegęs priesmėlis su gausiais degėsiais. Tarp degėsių gerai išsiskyrė suanglėjusių rąstų gabalai. Dauguma jų gulėjo išilgai pylimo ir priklausė čia stovėjusiai gynybinei užtvarai iš horizontaliai sudėtų apie 13 cm skersmens rąstų. Jokių radinių viršutiniame sluoksnyje nerasta. Kadangi jau pačiame pylimo paviršiuje